7/4534

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Aşağıdaki sorularımın **Başbakan Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN** tarafından yazılı olarak cevaplandırılmasını saygılarımla arz ederim. 23.12.2004

Emin ŞİRİN
İstanbul MİLLETVEKİLİ

İstanbul Rum Patrikliği'nden, Patrik Vekili Sayın Metropolit Theoliptos imzalı, nazik üsluplu bir kapak mektubu ile mektubun ilişiğindeki hukuki mütalaa yollanmıştır.

Hukuki mütalaanın metni aşağıdadır:

İstanbul Rum Patrikliği'nin Patrik Vekili imzası ile sorularıma cevap mahiyetinde yollamış olduğu bu mütalaanın Patrikliğin görüşünü de yansıttığı anlaşılmaktadır.

Hukuki mütalaa şu şekildedir:

"İstanbul Milletvekili Emin Şirin'in "Fener Rum Patriği" ünvanını kullanarak Patrikhane'ye gönderdiği ve cevap beklediği 03.12.2004 tarihli bir yazının cevabını bir mütalaa şeklinde bildirmem istendiğinden İşbu Hukuki Görüş kaleme alınmıştır.

Patrik Hazretleri'ne yöneltilen sorular aşağıda verilmektedir. Daha sonra bu sorular cevaplandırılacaktır.

1- Ekümeniklik sıfatı sadece Patrikliği mi, yoksa Patrikhaneyi de mi kapsıyor?
2- Ekümeniklik sıfatının kesin, yazılı tarifi ve bu sıfatın dini, siyasi ve idari sınır ve yetkileri nelerdir?
3- Böyle bir sıfatın kullanılması için Türk makamlarına müracaat edilmiş midir?
4- Patrikhaneyi, "Constantinapolis" diye adlandırdığınız İstanbul yerine başka bir yere taşımayı düşünüyor musunuz? Düşünmüyorsanız neden düşünmüyorsunuz?

Cevaplar:

1- Soru müphemdir. Patrikhane bir makam, bir manevi kişilik, bir tüzel kişiliktir. Bu ruhani makamın en yüksek dereceli temsilcisi de Patrik olduğuna göre, Patrik'in "ekümenik" olması; Patriklik=Patrikhane'nin de "ekümenik" olması demektir.

Roma İmparatorluğu MS. 4. yüzyılda İmparator Constantin döneminde Hristiyanlığı resmen tanıyınca ve hatta Hristiyan olmayan Roma'nın ruhani makamının yerine de Patriklik makamı geçince, 11 Mayıs 330'da "Hristiyan Roma"nın başkenti olarak ilan edilen İstanbul da "Yeni Roma" olarak kabul edildi. Ekümeniklik bu anlamda: "İmparatorluk sınırları içindeki bütün Hristiyanların ruhani reisi" anlamını ifade eder oldu. "Ekümeni"nin karşılığını belki en yakın olarak "ümmet" şeklinde ifade edebiliriz. Böylece ekümenik tabiri de başlangıçta "Hristiyan ümmetinin tümünü kapsamına alan manevi otorite" anlamını ifade ediyordu. Şu halde ortaya çıktığı sırada da bu terimin sadece ruhani/manevi otoriteye ilişkin bir anlamı vardı. Siyasi egemenlik kavramı ile ilgili değildi. MS:

395 yılında, bir yarım yüzyıl sonra, Batı Roma ile Doğu Roma'nın yıkılmasından sonra "ruhani otorite birliği" bozulmaya yüz tuttu. Roma Kilisesi; Doğu Roma/Bizans'tan ayrı bir imparatorluk aradı. "Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu" ile işbirliği başladıktan sonra, Doğu Roma-Bizans ile bu İmparatorluk arasındaki rekabet, Katolik ve Ortodoks Kiliseleri ayrımını da daha belirgin hale getirdi. Bizans'ın ortadan kalkmasından sonra da "Sultan-ı İklim-i Rum" ünvanını da benimseyen Osmanlı Hükümdarlığı Patrikhane ile Roma Kilisesi arasındaki "öncelik" tartışmasına müdahale etmediği gibi, Osmanlı İmparatorluğu içinde ve dışındaki Ortodoksların önde gelen ruhani makamı olarak İstanbul'daki Patrikhane'yi kabul etti. Bu husus aşağıda değinilecek olan Patrikhane Nizamnamesi'nde belirtilmektedir.

Bugün Vatikan bir ruhani ünvan olarak bir zamanlar Hristiyan Roma'nın başkenti olan İstanbul'daki Patrikhane'nin "ekümenik" ünvanını kabul ettiğine göre, esasen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iki kilise arasındaki bu çözülmüş sorun ile ilgilenmesinin gereği yoktur. ABD'nin, Yunanistan'ın ve diğer herhangi bir ruhani makamın veya devletin, bu ruhani ünvanı kullanmasının veya kullanmamasının, Devletimizin doğrudan doğruya yararına veya zararına olacak bir sonucu yoktur. Ancak, Ortodoks Kilisesinin ruhani reisinin Türkiye'de ve Türk Vatandaşı olmasının, Ortodoks Kilisesi ve dolayısıyla Hristiyan alemi ile diyaloğu kolaylaştırması ve Türkiye'nin din özgürlüğünü güvence altına alan bir ülke olarak Hristiyan aleminde tanınması açısından dolayısıyla yararları vardır. Bu ünvanın kullanılması ile, Vatikan, bizim de esasen tanımış bulunduğumuz kendisinin "ruhani devlet" statüsünü İstanbul Patrikhanesi'ne devredecek veya onunla paylaşacak değildir. İtalyan Devleti ile anlaşma ile Vatikan'a bu özel statüyü tanımasa idi, esasen Vatikan'ın da böyle bir statüsü olmazdı. Osmanlı döneminde Lozan Antlaşması'nda veya Lozan'dan sonra, Ortodoks Patrikhanesine böyle bir statü tanınmış olmadığına, Ortodoks Patrikhanesi'nden de hiçbir zaman böyle bir talep sadır olmadığına göre, bu konudaki endişeler mesnetsizdir. "Ekümeniklik" sıfatının bu yönden Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğini tehdit eden hiçbir sonucu olmadığı gibi, ABD makamlarının ve Vatikan'ın bu sıfatı kullanması ile, Ortodoks Patrikhanesi, diğer özerk Ortodoks Patrikhaneleri üzerinde yönetim ve müdahale hakkını dahi kendiliğinden kazanmış olmaz. Bu gibi dini makamların iç sorunları da ancak karşılıklı kabul ve anlaşmalar ile çözülür. Yoksa, ruhani veya diplomatik nezaket ünvanlarının kullanılmasının doğrudan doğruya bu gibi siyasi ve idari sonuçlar doğurması asla varit değildir.

2- Birinci soruya verilen cevap ile, esasen bu soru da cevaplandırılmış olmaktadır. "Ekümenik" ünvanı; ruhani bir ünvandan ibarettir. İran Şahı Muzafferüddin Şah, Sultan Hamit'i ziyaret ettiğinde "halife" ünvanı dolayısıyla nezaketen elini öpmüştü. Nasıl Şii mezhebini resmen kabul eden bir devletin başkanının Sünni hilafetine "ekümenik" muamelesi yapmasının hiçbir siyasi-hukuki sonucu olmadıysa, burada da durum aynıdır. Türkiye Cumhuriyeti, ayrıca kabul etmedikçe, "ekümeniklik" sıfatının kullanılmasının hiçbir siyasi veya idari munzam sonucu yoktur ve olamaz. Esasen Türkiye Cumhuriyeti'nden İtalya'nın Vatikan ile yaptığı anlaşmaya benzer bir şekilde bir anlaşma yapması beklenemez. Patrikhane tarafından da ne Bizans döneminde, ne de Osmanlı döneminde böyle bir talep ileri sürülmemiştir. Kaldı ki, Patrik de müteaddit defalar basın açıklaması yaparak böyle bir taleplerinin olmadığını, bu ünvanın tamamen dini ve ruhani bir ünvan olduğunu vurgulamıştır.

3- Böyle bir sıfatın kullanılması için, yine yukarıda cevaplardan anlaşılacağı üzere, Türk makamlarına müracat edilmesine gerek yoktur. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti "laik" bir devlettir ve Patrik'in "Hristiyan ümmeti" karşısında kullandığı ünvanlarla meşgul olmaz. Ve bu konuya müdahale etmez. Kaldi ki; "ekümeniklik" sıfatı ruhani bir ünvan olarak Rum Patrikhanesi Nizamnamesi'nde (Birinci Tertip Düstur, 2. cilt, s.905, Fasl-ı Sani, 3. madde) açıkça zikredilmektedir: Patrik'in ruhani sıfatı, "Kilisa-i Şarki'nin bir büyük reis-i ruhanisi" şeklinde belirtilmiş, Osmanlı döneminde Patrikhane'den sadır olan belgeler üzerinde de daima "Ekümenik Patriklik" ibaresi kullanılmıştır. Patriklik makamının ruhani ve dini yetki ve görevleri Lozan Andlaşması ile kaldırılmış veya geri alınmış da değildir. Sadece; Osmanlı "Millet Sistemi'nin" bir sonucu olarak Patrik'in "Saltanat-ı Seniyye'nin vasıta-i tenfiz-i ahkamı" (Saltanat Makamı'nın koyduğu düzenleyici kuralların icra ve tenfizi için aracı olma cismani görevleri) kaldırılmıştır. Lausanne, 8 Ocak 1923 tarihli ve Montagna'nın Lord Curzon'a sunduğu Rapor'dan anlaşıldığına göre, 3 Ocak 1923 de İngiliz Temsilci Heyeti'nin okuduğu bildiride Patriklik Makamı "oucemenical Patriarchate" olarak nitelenmiştir. (Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-belgeler, Çeviren: Seha I. Meray, YKY, 3. bası, İstanbul 1993) Lozan Anlaşması'nın 42. maddesinde de Türk Hükümeti'nin Müslüman olmayan azınlıkların "kilise, havra, mezarlık" dışındaki din kurumlarına da tam bir koruma sağlamayı üstlendiği" belirtilmektedir. Bu "öteki din kurumlarına" Patrikhanelerin de dahil olduğuna tereddüt edilemez. Bu "etablissements religieux"ye her türlü tahsilat ve müsaadat (her türlü kolaylık ve müsadereler) (toutes facilites et autorisations) verileceği de aynı maddede belirtildiğine göre esasen Lozan'a kadar varolan, ruhani ünvanların da evleviyetle ve müktesep statülerin aksi açıkça belirtilmedikçe muhafaza edilmiş sayılacağı yorum kuralına göre varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Şu halde, "ekümenik" ünvanının kullanılabilmesi için Hükümetten izin alınması gerekmemektedir. Kaldı ki bu ünvanı kullanan Patrikhane değil, Vatikan, diğer makam ve kiliseler, bir çok İslam ülkesi, AB ülkeleri ve ABD makamlarıdır. Patrikhane, kendi ruhani sıfatını reddederek bu ünvanın kullanılmasını "veto" edemez. Böyle bir şey yaparsa "Hristiyan ümmeti" karşısında saygınlığını yitirir. Patrikhane'den böyle bir tutum beklenmesi ve talep edilmesi; "din özgürlüğüne müdahale" anlamını taşır.

Ne var ki, Türkiye Cumhuriyeti de, başka bir siyasi veya ruhani makam veya otorite de, mutlaka "ekümeniklik" sıfatını bizzat kullanmak zorunda değildir. "İstanbul Ortodoks Partikhanesi" gibi bir ünvan da kullanılabilir. Çünkü bu ünvan, ruhani bir ünvandır ve devlet; bu ruhani ünvanı bizzat kullanmayı "laik diplomasi ve protokol kuralları"na aykırı görebilir. Fakat bu tarihi ve dini ünvanın kullanılmasına müdahale de etmez ve tarafsızlığını korur. Bizzat Patrikhane de bu ünvanı kullanabilir. Çünkü, yukarıda belirtildiği gibi kendisine Vatikan tarafından da tanınmış olan bir dini ünvanı, kendisinin kabul etmemesi ve kullanmayarak kabul etmediğini göstermesi, Hristiyan ümmeti karşısında saygınlığının azalmasına yol açar, dini bir makamdan da bizzat kendi dini itibarına zarar verecek bir davranış beklenmemelidir.

4- Patrikhanenin İstanbul'da kalmasına Türk Devleti 600 yıldan beri rıza göstermiş, Lozan Antlaşması'nda da bu statü zımnen ve hatta 42. maddenin ibaresi ile tartışmasız olarak korunmuştur. Patrikhane; bir mesken veya işyeri değildir ki, aile veya şirket reisinin kararı ile veya 6570 sayılı Kanun gereğince açılacak bir tahliye davası ile "tahliye edilsin" veya "başka bir yere taşınsın". Böyle bir girişimde bulunduğu takdirde belki de devletimiz tarafından yetki dışı bir davranışta

bulunmuş olmakla itham edilebilir. Patrik makamında bulunan zattan, yetkisi olmadığı bir konuda fikir beyan etmesi beklenemez.

Esasen, Anayasamız gereğince kimse kimseye bu şekilde bir düşünce açıklama yükümünü tek taraflı olarak yükleyemez ve açıklama da bekleyemez. Patrikhane, Lozan Antlaşması'nın tarafı da değildir.

Tarafı olan devletler; müzakareler sonucunda esasen bu konuda müktesep bir statü bulunduğu ve bu statüyü düzenleyen Osmanlı mevzuatının da yürürlükten kaldırılmadığı gerekçesi ile Patrikhane konusunu Lozan Antlaşması'nın bir maddesinde açıkça ve tekrar belirtmeye dahi gerek görmeyip, 42. maddede yer alan dini kurumların Patrikhaneyi de kapsayacağı düşüncesiyle bu maddeyi yeterli görmüşlerdir.

Herhangi bir akdin de görüşmeler ve müzakareleri safhasında zaman zaman akit sonucunda varılan uzlaşmaya aykırı görüşler de ileri sürülmüş olabilir.

Fakat, sözleşme metninde bu aykırı görüşler benimsenmiş ve bir sözleşme kuralı haline getirilmiş değilse, elbette sözleşmedeki "consensus"a değer verilir.

Yoksa, güven kuramına göre yorum ilkesine tamamen aykırı olarak, sözleşmenin taraflarından birisi, müzakere safhasında ileride imzalayacağı sözleşmeye aykırı bir isteği zapta geçirterek, daha sonra sözleşme ile bağlı olmadığını ileri sürmeye kalkışabilir ki, milletlerarası sözleşmelerde de tartışmasız olarak yürürlükte olan dürüstlük, güven ve ahde vefa ilkesi karşısında bu iddiaya asla değer verilemez.

Demek oluyor ki, Lozan'ın müzakereleri sırasında merhum Dr. Rıza Nur Bey'den zaman zaman Patrikhanenin İstanbul'da kalmasına itiraz sesleri yükselmiş olsa bile bunun asıl sebebi diğer konularda anlaşmanın diğer tarafındaki devletleri Türkiye'nin daha yararına hükümler kabulüne sevketmekten ibaret olan bir pazarlık yönteminden ibarettir. Bunun başka bir anlamı ve hukuki açıdan yorum değeri yoktur.

Nitekim, Atatürk'den de gelen direktifler sonucunda artık sözleşmenin maddelerinin Türkiye için elverişli hale geldiği kabul edildikten sonra Patrikhane'nin müktesep statüsü hakkında itiraz yöneltilmeyerek bu müktesep statü devletimiz tarafından da tekrar teyid edilmiştir.

Şu halde, Patrikhane bu soruyu cevaplandırma nezaket yükümünden dahi müstağnidir.

İşbu görüş saygı ile sunulur."

Sorular:

1- İstanbul Rum Patrikliği'nin görüşünü de yansıttığı anlaşılan ve 4 adet sorunun cevaplarını kapsayan bu hukuki mütalaanın dört cevabı hakkında:
   a- Başbakanlığınızın
   b- Anayasanın 112. Maddesine göre koordinasyonundan sorumlu olduğunuz İçişleri Bakanlığı'nın,
   c- Anayasanın 112. Maddesine göre koordinasyonundan sorumlu olduğunuz Adalet Bakanlığı'nın,
   d- Anayasanın 112. maddesine göre koordinasyonundan sorumlu olduğunuz Dışişleri Bakanlığı'nın

Ayrı ayrı görüş ve değerlendirmeleri nedir?

7/4534

2- İstanbul Rum Patrikhanesi'nin sahiplenerek yolladığı hukuki mütalaada ifade edilen görüşler ile Lozan Anlaşması'nın tutanaklarında ifade edilen, Türkiye Cumhuriyeti tarafından da taahhüt olarak kabul edilmiş bulunan görüşler arasındaki farklar nelerdir? Türkiye Cumhuriyeti hukuki mütalaanın temelini teşkil eden Cumhuriyet öncesi döneminin gelişmelerini ne dereceye kadar ve hangi kapsamda geçerli kabul etmektedir?

3- Ekümenik-Ekümüneklik sıfatlarının kabul edilmesi Türkiye Cumhuriyeti açısından ne gibi riskler doğuracaktır?

4- Ekümenik sıfatının Türkiye sınırları içinde kullanılmamasına rağmen, yurtdışında kullanılması Türkiye açısından ne gibi sakıncalar doğurmaktadır? Bu sakıncalara karşı alınan tedbirler nelerdir?

5- ABD Ankara Büyükelçisi Edelman'ın konutunda, yani Türkiye'de, İstanbul Rum Patriği Sayın Bartholomeus'un himayesinde verilen davette "ekümeniklik" sıfatının kullanılması konusunda Dışişleri Bakanlığı'nın gösterdiği tepkiye ABD Büyükelçisi'nin "not ettik, ancak Sayın Abdullah Gül'ün aynı heyeti kabul ettiğini de not ettik" sözlerine karşı ne tepki verilmiştir?